

faculty of social
sciences, arts
and humanities

46/2025

Research Journal
Studies about Languages
pp. 103–118

ISSN 1648-2824 (print)

ISSN 2029-7203 (online)

DOI 10.5755/j01.sal.1.46.40401

LINGUISTICS / KALBOTYRA

Kalbų konkurencijos atspindžiai Dieveniškų apylinkių kalbiniame kraštovaizdyje XX a. pr. – XXI a. pr.: antkapinių užrašų kiekybinis tyrimas

Received 02/2025

Accepted 06/2025

How to cite: Gudaitis, A. (2025). Kalbų konkurencijos atspindžiai Dieveniškų apylinkių kalbiniame kraštovaizdyje XX a. pr. – XXI a. pr.: antkapinių užrašų kiekybinis tyrimas. *Studies about Languages / Kalbų studijos*, 46. 103–118. <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.46.40401>

Kalbų konkurencijos atspindžiai Dieveniškų apylinkių kalbiniame kraštovaizdyje XX a. pr. – XXI a. pr.: antkapinių užrašų kiekybinis tyrimas

Reflections on language competition in the linguistic landscape
of Dieveniškės area, Southeastern Lithuania, from the early 20th to the
early 21st century: A quantitative study of gravestone inscriptions

AIDAS GUDAITIS, Lietuvių kalbos institutas, Lietuva;

Santrauka

XIX a. pab. – XX a. pr. vykusį intensyvi etnolingvistinė Pietryčių Lietuvos gyventojų kaita labiausiai paveikė rytinius lietuvių kalbos arealo paribius. Pasak kai kurių autorių, praradusios kontinuumą su pagrindiniu lietuvių kalbos masyvu, galutinai išnyko dauguma lietuvių kalbinių salų (Gaučas, 1993; Zinkevičius, 2008). Remiantis XIX a. pab. – XX a. pr. šaltiniais (Anonim, 1898; Rozwadowski, 1901) ir 2021 m. gyventojų surašymo duomenimis, per 130 metų lietuviškai kalbančiųjų skaičius paskutinėje iš salų – Dieveniškų krašte – sumažėjo daugiau nei 13 kartų (nuo 7 108 iki 512), ir apie 2021 m. lietuviakalbiai tesudarė tik 24 proc. vietos gyventojų.

Kiekybinis Dieveniškų antkapinių užrašų (iš viso ištirta 4 367 antkapinių užrašų) tyrimas leido statistškai įvertinti per pastarąjį šimtmetį vykusią lietuvių ir slavų kalbų sąveiką ir parodyti jos įtaką kalbinei kaitai.

Išanalizuoti duomenys rodo, kad tiriamoje vietovėje dominuoja užrašai lenkų kalba, kurie sudaro 69 proc. visų užrašų. Tačiau užrašų lietuvių kalba nuolat daugėjo: nuo mažiau nei 13 proc. iki 1940 m. iki daugiau nei 37 proc. per pastarąjį dešimtmetį.

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad Dieveniškų apylinkėse rašytinės lietuvių kalbos prestižas didėja. Šis procesas ypač sustiprėjo po 1990 m., atkūrus Lietuvos valstybę. Kultūrinę ir kalbinę gyventojų kaitą galimai lemia valstybinės kalbos statuso stiprėjimas regione.

RAKTAŽODŽIAI: GIS, geordvinė analizė, Dieveniškės, Pietryčių Lietuva, kalbinis kraštovaizdis, antkapiniai užrašai.

Įvadas

Kaip visuotinai žinoma, dėl įvairių politinių ir sociokultūrinių veiksnių XIX a. pab. – XX a. pr. vyksi intensyvi etnolingvistinė lietuvių kalbos pietrytinio arealo gyventojų kaita labiausiai palietė jo pakraščius. Remiantis XIX a. pab. – XX a. pr. duomenimis, galima konstatuoti, kad praradusios kontinuumą su pagrindiniu lietuvių kalbos masvyu bei patekusios į slavakalbės aplinkos Baltarusijoje (iki 1939 m. Lenkijoje) įtaką, XX a. pabaigoje išnyko dauguma iki tol gyvybingų lietuvių kalbinių salų, pavyzdžiui, Gervėčiai, Lazūnai, Pelesa, Ramaškonys, Rodūnia ir kt. (Anonim, 1898; Rozwadowski, 1901; Chominski, 1933; Vidmantas, 1992, p. 30–45; Kairiūkštys, 1992, p. 116–141; Vanagas, 1993, p. 115–131; Zinkevičius, 1993, p. 9–29; 2006, p. 105–119; Gudaitis, 2024 ir kt.). Panašūs procesai vyko ir pietrytinėje dabartinės Lietuvos Respublikos dalyje – suslavėjo Butrimonių, Kalesninkų, Vaidagų ir kt. apylinkės (Zinkevičius, 1993, p. 9–29; 2006, p. 105–119).

Sudėtingą lietuvių kalbos situaciją regione iliustruoja ir iki šių dienų išlikusios paskutinės gyvybingos Pietryčių Lietuvos Dieveniškų lietuviakalbės salos pavyzdys – per 130 m. laikotarpį (1890–2021 m.) lietuviškai kalbančių gyventojų skaičius joje sumažėjo daugiau nei 13 kartų (nuo 7 108 iki 512 lietuviakalbių gyventojų) (Anonim, 1898; Chominski, 1933; Chominski & Bednarczuk, 2010; Valstybės duomenų agentūra, 2011a; 2011b; 2021a; 2021b; 2021c). 2021 m. gyventojų surašymo duomenys atskleidžia, kad šiuo metu lietuviakalbiai gyventojai Dieveniškų ir Poškonų seniūnijose sudaro tik apie 23,8 proc. populiacijos (Valstybės duomenų agentūra, 2021a).

Šio tyrimo tikslas – remiantis empiriniais duomenimis, statistiniais ir geoerdvinės analizės metodais nustatyti XX a. pr. – XXI a. pr. vykusią Dieveniškų apylinkių etnolingvistinę kaitą, kalbų prestižo dinamiką ir įvertinti šių procesų prognostines tendencijas.

Tyrimo metodai

Tyrime taikyti geoinformacinių sistemų (toliau – GIS) pagrindu veikiančios geoerdvinės analizės ir statistiniai metodai. Regioninei etnolingvistinės kaitos analizei panaudoti ESRI ArcGIS platformos aplikacija ArcGIS Pro¹ 3.4.0 ir jos geoerdvinių duomenų redagavimo bei geoerdvinės analizės įrankiai (Esri, 2023).

GIS technologija ir jos pagrindu veikiančios geoerdvinės analizės metodai pastaraisiais dešimtmečiais vis plačiau taikomi naujose srityse, pavyzdžiui, finansų valdyme, sociologijoje ar epidemiologijoje (Ripley, 2005; Krieger, 2003; Waters, 2017 ir kt.). Lingvistikoje šie metodai taikomi geolingvistiniams tyrimams, siekiant identifikuoti ir vizualizuoti kalbos variantiškumo kaitą, kalbų kontaktus ir jų sąveikos tendencijas, taip pat nagrinėjant ir tobulinant įvairius geostatistinius lingvistinės analizės metodus (Lee & Kretzschmar, 1993; McGuirk, 2004; Ayad & Luthin, 2009; Hoch & Hayes, 2010; Lameli et al., 2010; Lee et al., 2018; Kretzschmar & Petrulevich, 2020 ir kt.). Lietuvių kalbos geolingvistiniuose tyrimuose GIS technologija pradėta taikyti tik XXI a. 3-ajame dešimtmetyje. Lietuvių kalbos variantiškumo duomenų geoerdvinė analizė, naudojant GIS ir geoerdvinės analizės metodus, taikyta istorinių kalbos variantų paplitimo ribų ir regioninių kalbų intensyvaus kontakto zonų tyrime (Čepaitienė ir Gudaitis 2021a, p. 59–77; 2021b, p. 149–172; Gudaitis, 2024), analizuojant bendruomenių sąveikas (Čepaitienė ir Gudaitis, 2022; Čepaitienė, 2022; Mikulėnienė et al., 2023) bei lingvistinį kraštovaizdį (Mikulėnienė et al., 2023). Taigi GIS technologija ir su ja susieti geoerdvinės analizės metodai parankūs tirti ir modeliuoti bei prognozuoti kalbos reiškinius, jų priežastis erdvėje ir laike.

Kalbų konkurencijos ir prestižo analizei pasitelkti kiekybiniai kalbinio kraštovaizdžio (angl. *language landscape*) tyrimo metodai ir statistinės analizės įrankiai.

Šiame tyrime kalbinis kraštovaizdis suvokiamas kaip tam tikros geografinės teritorijos kalbinės aplinkos elementų (pvz., reklaminiai stendai, informacinės lentelės, iškabos, paminklų užrašai ir kt.) visuma, kuri reprezentuoja konkuruojančių etnolingvistinių grupių kalbų gyvybingumą, jų statusą bei prestižą daugiakalbės aplinkos viešojoje erdvėje (Landry ir Bourhis, 1997, p. 23).

Tokie tyrimai paprastai atliekami siekiant fiksuoti realų rašytinės kalbos vartojimą tiriamoje kalbinėje aplinkoje, kuriam įtakos nedaro subjektyvi tyrėjo nuomonė ar situacijos interpretacija. Tam tikrų kalbinio kraštovaizdžio elementų paplitimas gali būti indikatoriumi geolingvistiškai vertinant kalbų paplitimo ribas daugiakalbėje aplinkoje. Kalbinio kraštovaizdžio tyrimai svarbūs tiriamos teritorijos lingvistinei diagnostikai: leidžia nustatyti

¹ Daugiau apie ArcGIS Pro žr.: <https://arcgis.pro/download-the-arcgis-pro-manual-in-pdf/>.

vartojamų kalbų paplitimą bei įvairovę, apsaugo nuo galimų neteisingų prielaidų, padeda fiksuoti vykstančius pokyčius bei įvertinti dominuojančios rašytinės kalbos paplitimą (Blommaert ir Maly, 2014, p. 1, 2).

Kalbinio kraštovaizdžio tyrimų duomenys tyrėjui suteikia informacijos apie daugiakalbio regiono etnolingvistiinių grupių vartojamą dominuojančią rašytinės komunikacijos kalbą, taip pat atspindi sąlyginę konkuruojančių kalbų įtaką regione (Williams ir Van der Merwe, 1996, p. 56; Cenoz ir Gorter, 2006; Gorter, 2006, 2013). Pasak tyrėjų, kalbinio kraštovaizdžio elementai daugiakalbėje aplinkoje užtikrina tiek informacinę, tiek ir simbolinę, arba reprezentacinę, funkciją (Landry ir Bourhis, 1997; Ben-Rafael ir kt., 2006).

Pasak Backhaus, be informacijos perdavimo funkcijos, kalbinis kraštovaizdis yra dviejų svarbiausių etninės tapatybės žymenų – kalbos ir vietos – dėmesio centras (Backhaus, 2007, p. 55). Rašyti savo kalba ant ženklo yra būdas pažymėti teritoriją (Calvet, 1990, p. 75) – pareikšti savo galią erdvėje (Spolsky ir Cooper, 1991, p. 84). Taigi išskirtinis vietinių kalbų naudojimas viešuose ženkluose susijęs ne tik su reikšme, kurią erdvė suteikia ženkliui, bet tas pats santykis galioja ir atvirkščiai: ženklas suteikia reikšmę erdvei (Backhaus, 2007, p. 55).

Kalbant apie kalbinį kraštovaizdį Pietryčių Lietuvoje, galima matyti specifinę šio regiono situaciją. Tyrėjai teigia, kad Pietryčių Lietuvos informacinėje raiškoje šiuo metu akivaizdžiai dominuoja lietuvių kalba. Stebimas didelis atotrūkis tarp slavų (ypač lenkų) etninių grupių procentinės dalies dydžio ir kalbinės raiškos kalbiniame kraštovaizdyje (Muth, 2008, p. 141; Geben, 2010, p. 157–161; Gruodytė, 2016). Šis atotrūkis aiškinamas slavakalbių gyventojų kalbos vartojimo specifika Pietryčių Lietuvoje: kalbama dažniausiai lenkiškai arba gudiškai („po prostu“), o skaitoma lietuviškai arba rusiškai, rašoma ir naršoma internete lietuviškai (Geben, 2010, p. 157–161).

Pietryčių Lietuvos kalbų konkurencijos ir etnolingvистinės kaitos kiekybiniam tyrimui kaip reprezentatyvus indikatorius buvo pasirinktas antkapių užrašų kalbinio kraštovaizdžio elementas. Pabrėžtina, kad antkapių užrašai tyrėjui suteikia įvairios informacijos: kalbinės (pvz., užrašo kalba, pavardės daryba ir pan.), demografinės (pvz., palaidoto asmens lytis, gimimo ir (ar) mirties data, pragyventas amžius ir pan.) ir geografinės (palaidojimo vieta) – apie tiriamąją populiaciją.

Skirtingai nei kitose lietuvių ir slavų kalbų kontakto zonos kalbinio kraštovaizdžio sferose, antkapių užrašuose kalbinė įvairovė yra labai aiškiai išreikšta. Lietuvių ir slavų kalbų kontakto zonoje konkuruoja mažiausiai trys kalbos – antkapių užrašai užrašyti lenkų, lietuvių arba rusų kalbomis. Kartais pasitaiko užrašų keliomis kalbomis ar dviejų kalbų hibridiniais variantais, kai užrašoma skirtingų kalbų rašmenimis. Kalbų kontakto zonoje galima stebėti artefaktus, kurie ne tik reprezentuoja kalbos prestižo bei regiono tautinės tapatybės kaitą laike ir erdvėje, bet ir aptikti istorinių įvykių liudijimų. Antkapių užrašuose, kaip niekur kitur, išryškėja stipriai išreikšta simbolinė (reprezentacinė) kalbinio kraštovaizdžio raiška (1 pav.).

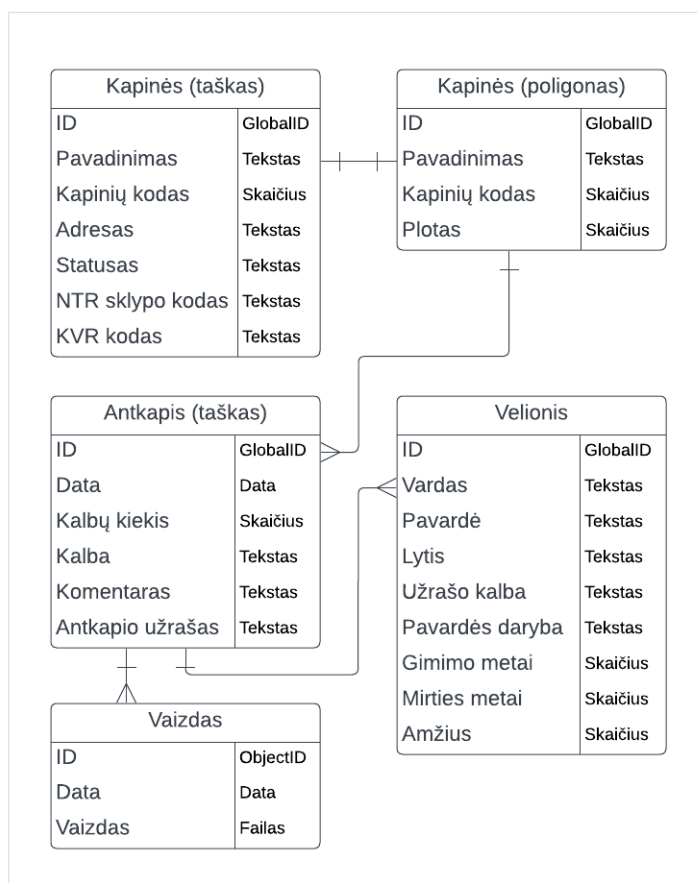

1 pav. Antkapinių užrašų Pietryčių Lietuvos lietuvių ir slavų kalbų kontakto zonoje pavyzdžiai (fotografijų autorius Aidas Gudaitis)

Pietryčių Lietuvos antkapių užrašų kiekybiniam tyrimui buvo suprojektuotas antkapių užrašų duomenų modelis, kurį sudaro trys pagrindinės esybės (2 pav.):

- kapinės – ją sudaro du erdvinių duomenų elementai: taškinis ir daugia-kampių sluoksniai;
- antkapis – čia kaupiami duomenys apie antkapio užrašų kalbas ir objekto fotofiksacijos failai;
- velionis – pagrindinė kiekybinei duomenų analizei naudojama esybė, kurioje kaupiami tokie duomenys: asmens vardas, pavardė, pavardės kalbinė kilmė, užrašo kalba, lytis, gimimo ir mirties data, amžius).

Antkapių užrašų duomenims rinkti tiriamoje vietovėje lauko sąlygomis ArcGIS technologijos pagrindu šio straipsnio autoriaus buvo sukurtas antkapių užrašų duomenų rinkimo bei apdorojimo aplikacijų rinkinys, jį sudaro mobilioji duomenų rinkimo programėlė ir internetinė duomenų tvarkymo aplikacija. Taip pat pasinaudota suskaitmenintu Dieveniškų kapinių duomenų rinkiniu, kuris skelbiamas www.cemety.lt svetainėje.

2 pav. Antkapių užrašų duomenų modelio esybių ryšių diagrama

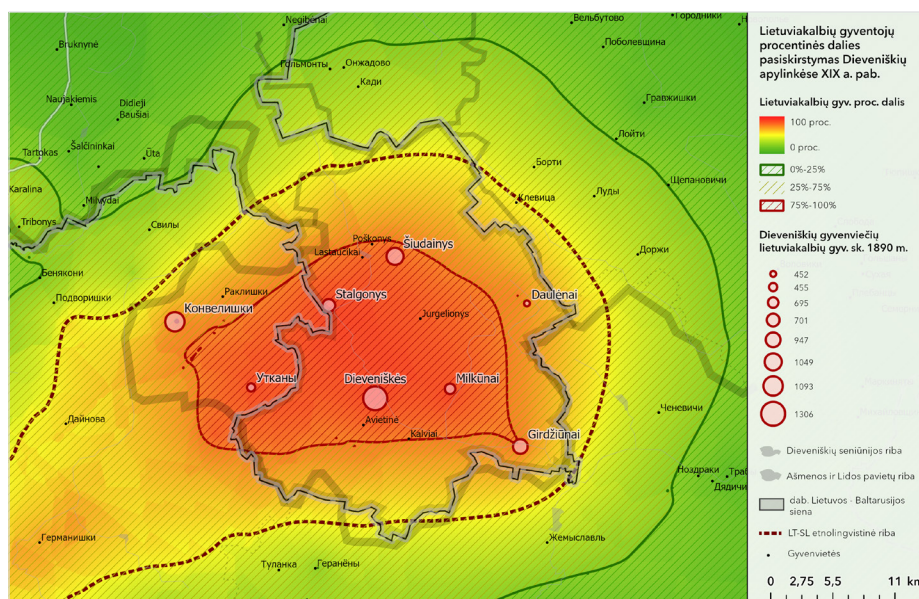
Geolingvistinis Dieveniškų apylinkių situacijos vertinimas

Remiantis ankstesniais Pietryčių Lietuvos etnolingvistiniais tyrimais (Anonim, 1898; Rozwadowski, 1904, 1930; Chominski, 1933; Chominski ir Bednarczuk, 2010; Gaučas, 1992, 1993, 2004; Vidugiris, 1992, 1993), galima konstatuoti, kad 1890–1933 m. laikotarpiu Dieveniškų apylinkėse lietuvių kalbos vartojimo arealas stipriai sumenko, tačiau kur tiksliai ir kaip sparčiai šis procesas vyko, iki šiol išsamiai ištirta nebuvo.

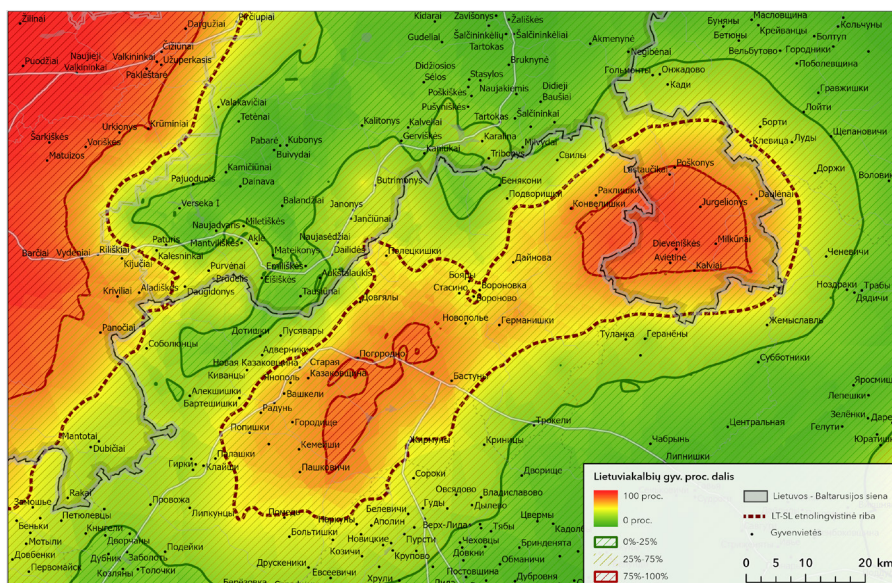
Atlikus etnolingvistinių ribų geoerdvinę rekonstrukciją pagal Platerio, Anonimo ir Rozwadowskio (toliau tekste – Platerio-Anonimo-Rozwadowskio) duomenis (3 pav.), nustatyta, kad XIX a. pab. Dieveniškų seniūnijos daugumą sudarė lietuviakalbiai gyventojai. Tuometė lietuvių-slavų etnolingvistinė riba apėmė beveik visą seniūnijos plotą ir siekė apie 360 km², o teritorija, kurioje lietuviakalbiai gyventojai sudarė daugiau kaip 75 proc. populiacijos, – apie 140 km². Vilniaus gubernijos Ašmenos pavieto Dieveniškų valsčiuje (lenk. *gmina*) 1890 m. gyveno 8 487 gyventojai, iš kurių lietuvių kalbą kaip gimtąją nurodė 7 108, arba 83,8 proc. visų gyventojų, o gimtąją slavų kalbą nurodė tik 184 gyventojai, arba 2,1 proc. (Anonim, 1898, p. 60). Likę 14 proc. gyventojų (1 195) buvo žydų tautybės.

Pats Dieveniškų lietuviakalbis arealas XIX a. pab., remiantis Platerio-Anonimo-Rozwadowskio duomenimis, buvo didesnės Pelesos–Rodūnios–Dieveniškų lietuviakalbės salos dalis, kurią nuo pagrindinio lietuvių kalbos masivo tuo metu jau skyrė Zabolotės–Nočios–Eišiškių slavakalbių dominuojama zona (4 pav., taip pat žr. Gudaitis, 2024).

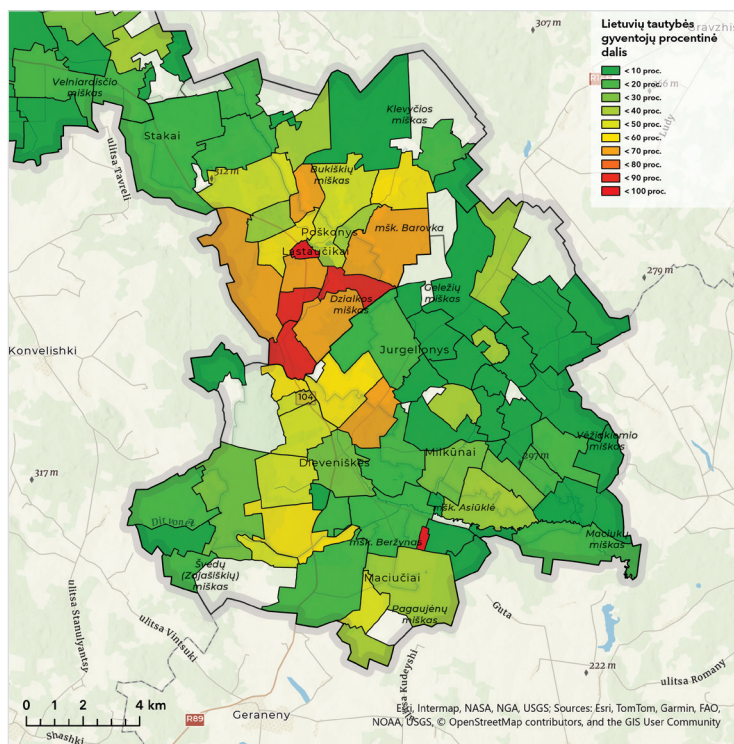
Remiantis 2021 m. gyventojų surašymo duomenimis, Dieveniškų ir Poškonių seniūnijų teritorijoje gyvena 2 151 gyventojas. Iš jų lietuvių tautybę, yra nurodę 512 gyventojų, arba 23,8 proc. visos populiacijos (5 pav.). Šioje teritorijoje 2021 m. liko 52 gyvenvietės, turinčios daugiau kaip 9 gyventojus. Taigi, lietuviakalbių gyventojų skaičius Dieveniškų apylinkėse per 1890–2021 m. sumenko daugiau nei 13 kartų (nuo 7 108 gyventojų 1890 m. iki 512 gyventojų 2021 m.). Nesikeičiant geopolitinei situacijai, spėtina, gyventojų ateityje dar mažės.

3 pav. Lietuviakalbų gyventojų procentinės dalies pasiskirstymas Dieveniškių apylinkėse XIX a. pab., pagal Platerio-Anonimo-Rozwadowskio duomenis (tamsiai raudonos spalvos punktyrinė linija žymi tuometę lietuvių-slavų kalbų ribą, raudonos spalvos brūkšniuotas plotas – teritoriją, kurioje lietuviakalbiai gyventojai sudarė daugiau kaip 75 proc. gyventojų, žalios spalvos brūkšniuotas plotas – teritoriją, kurioje lietuviakalbiai gyventojai sudarė mažiau nei 25 proc. populiacijos, raudonos spalvos apskritimai – lietuviakalbų gyventojų kiekį Dieveniškių valsčiaus apylinkėje (lenk. *gmina*), juodi taškai – gyvenvietės, pilkos linijos – 1920–1939 m. Dieveniškių seniūnijos (lenk. *gmina*) ir Vilniaus vaivadijos Ašmenos pavieto bei Naugarduko vaivadijos Lydos pavieto administracinės ribas; sudarė Aidas Gudaitis).

4 pav. Lietuviakalbų gyventojų procentinės dalies pasiskirstymas pietrytinėje lietuvių kalbos arealo zonoje XIX a. pab. pagal Platerio-Anonimo-Rozwadowskio duomenis (tamsiai raudonos spalvos punktyrinė linija žymi tuometę lietuvių-slavų kalbų ribą, raudonos spalvos brūkšniuotas plotas – teritoriją, kurioje lietuviakalbiai gyventojai sudarė daugiau kaip 75 proc. gyventojų, žalios spalvos brūkšniuotas plotas – teritoriją, kurioje lietuviakalbiai gyventojai sudarė mažiau nei 25 proc. populiacijos, juodi taškai – gyvenvietės, pilka linija – dabartinę Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sieną; sudarė Aidas Gudaitis).

5 pav. Lietuvių tautybės gyventojų procentinės dalies pasiskirstymas Dieveniškių apylinkių gyvenvietėse pagal 2021 m. gyventojų surašymo duomenis (Statybos sektoriaus vystymo agentūra, 2024b; sudarė Aidas Gudaitis).

Dieveniškių antkapių užrašų kiekybinio tyrimo rezultatai

Toliau yra pristatomi antkapių užrašų kiekybinio tyrimo rezultatai, kurie statistiškai pagrįstai atskleidžia vykusią lietuvių ir slavų kalbų sąveiką ir jos įtaką kalbinei kaitai Dieveniškių apylinkėse XX a. pr. – XXI a. pr. laikotarpiu bei leidžia prognozuoti kalbinės kaitos tendencijas.

Tyrimui buvo pasirinktos veikiančios Dieveniškių miestelio kapinės, kurios yra artimiausias laidojimo paslaugų objektas daugumai Dieveniškių ir Poškonių seniūnijų gyventojų. Kitos šių seniūnijų kapinės, išskyrus Norvilikių, šiuo metu yra neveikiančios, o dauguma palaikų iš jų yra iškelti į Dieveniškių miestelio kapines. Atlikus trumpiausio kelio nuo gyvenviečių iki artimiausių kapinių analizę, nustatyta, kad Dieveniškių miestelio kapinės yra artimiausios 74 Dieveniškių ir Poškonių seniūnijų gyvenvietėms, išsidėsčiusioms 168 km² teritorijoje (6 pav.).

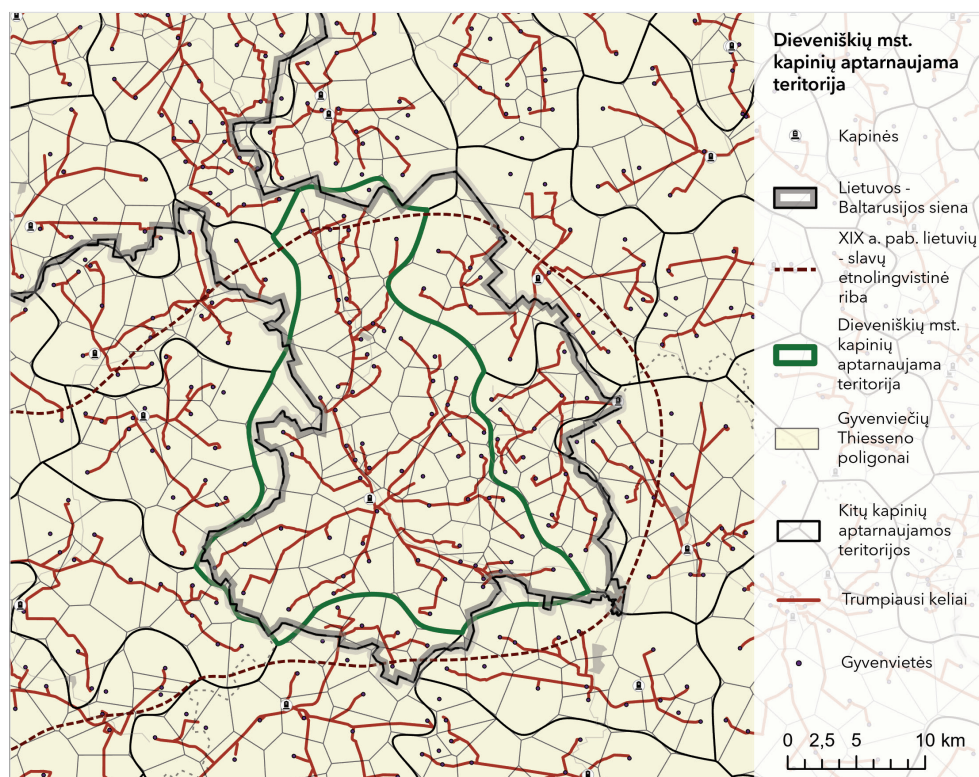
Tyrimo metu išanalizuoti Dieveniškių miestelio kapinių 4 367 mirusių asmenų antkapių užrašai. Tiriamą imtį sudarė 46,7 proc. moterų ($n = 2\,038$) ir 53,3 proc. vyrų ($n = 2\,328$) antkapių užrašai.

Svarbi informacija, leidžianti įvertinti populiacijos etnolingvistinę kaitą laike, yra asmenų gimimo ir mirties datos. Gimimo data buvo nustatyta 97,5 proc. ($n = 4\,259$), o mirties – 94,9 proc. ($n = 4\,146$) visų atvejų.

Pastebėtina, kad pasirinktos antkapių užrašų imties rezultatų paklaidos ribos su 0,95 reikšmingumo lygmenis tikimybe neviršija 1,48 proc.² Taigi galima teigti, kad tyrimas yra reprezentatyvus, o remiantis surinktais ir apdorotais duomenimis galima statistiškai pagrįstai vertinti Dieveniškių apylinkių XX a. pr. – XXI a. pr. mirusių asmenų kalbinės ir (arba) etninės tapatybės nuostatas ir jų kaitą.

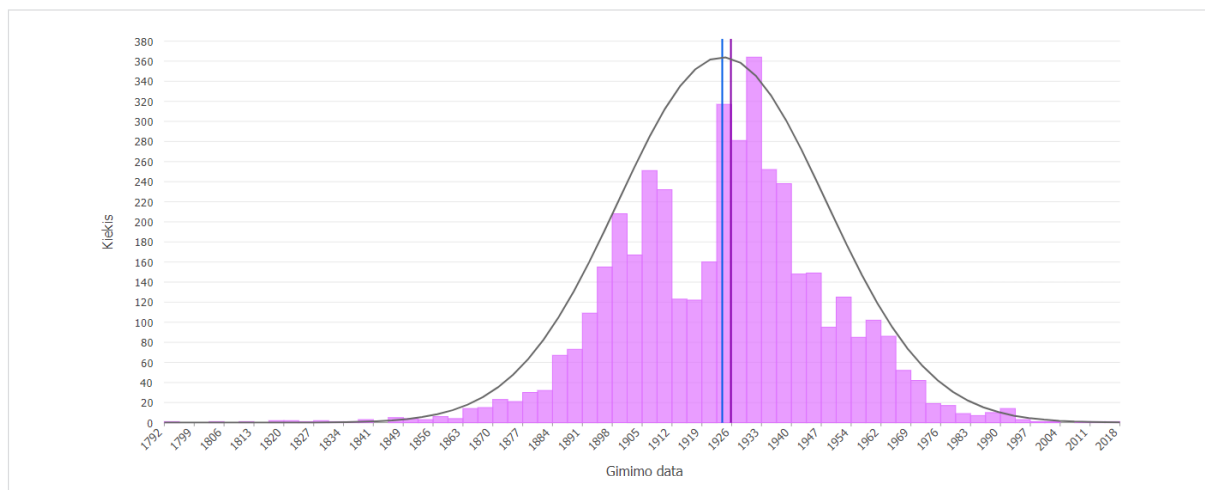
Duomenų pasiskirstymas pagal velionių gimimo datą rodo, kad didžiąją dalį (54,2 proc. visos imties) sudaro dvi palaidotų asmenų kartos: asmenys, gimę 1898–1912 m. laikotarpiu ($n = 858$, arba 20,1 proc. visos imties), ir

² Šio tyrimo atveju yra 95 proc. tikimybė, kad tikroji tyrimo reikšmių vertė yra $\pm 1,48$ proc. paklaidos ribose nuo nustatytos vertės.

6 pav. Dieveniškės miestelio kapinių aptarnaujama teritorija, apskaičiuota remiantis trumpiausio kelio geoeidvinės analizės metodu (tamsiai raudonos spalvos punktyrinė linija žymi XIX a. pab. etnolingvistinę lietuvių-slavų ribą, raudonos linijos – artimiausio kelio maršrutus, juodi taškai – gyvenvietės, žalia linija – Dieveniškės miestelio kapinių aptarnaujamą teritoriją, pilka linija – dabartinę Lietuvos Respublikos sieną; sudarė Aidas Gudaitis).

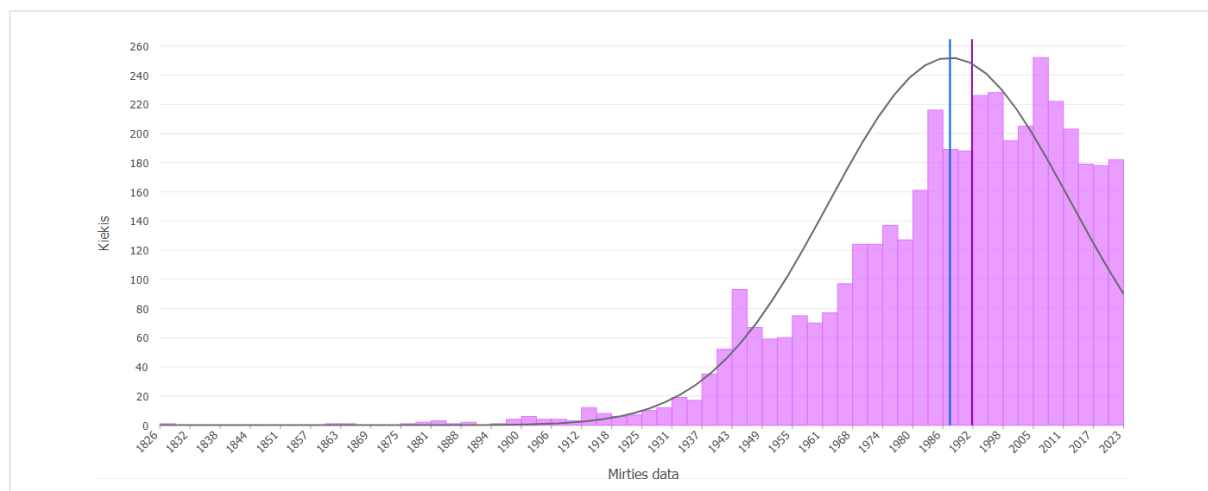
1923–1940 m. laikotarpiu gimę jų palikuonys ($n = 1\,452$, arba 34,1 proc. visos imties). Gimimų skaičiaus sumažėjimą 1913–1923 m., tikėtina, lėmė Pirmojo pasaulinio karo ir jo geopolitiniai bei ekonominiai padariniai. Pagal gimimo datą tiriama populiacijos imtis svyruoja nuo 1792 m. iki 2018 m. Tiriamos populiacijos imties gimimo datos vidurkis – 1924 m., mediana – 1926 m. (7 pav.).

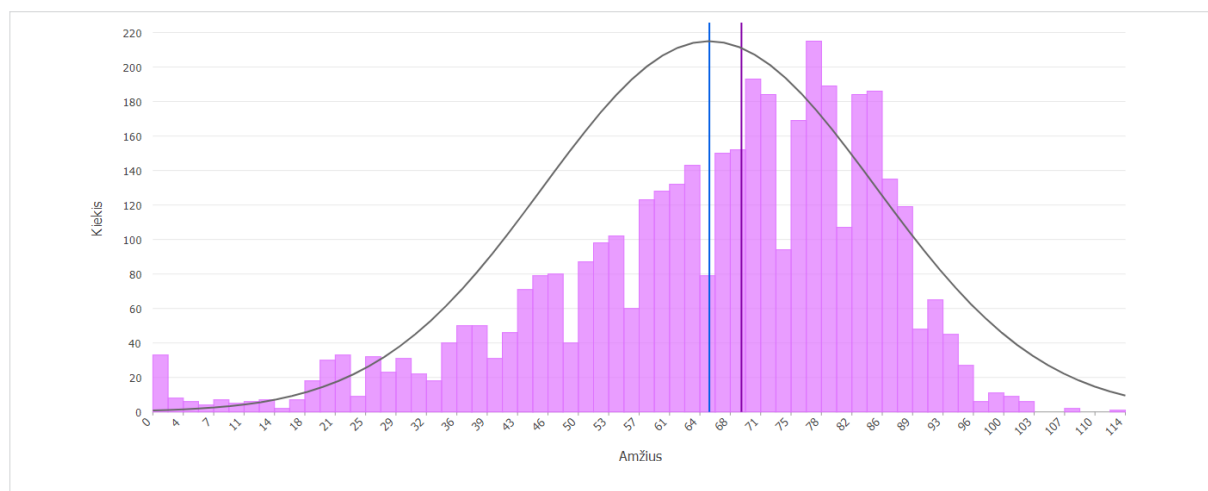
7 pav. Tiriamos populiacijos imties pasiskirstymas pagal asmenų gimimo datą ($n = 4\,259$)

Populiacijos imties pasiskirstymas pagal mirties datą rodo, kad daugiausia palaidojimų – 1980–2010 m. laikotarpiu (mirties datos vidurkis – 1988, mediana – 1992), (8 pav.).

Mirusiųjų populiacijos imtyje pagal amžių ($n = 4\,037$) išryškėjo pikas apie 78–80 m., nors amžiaus vidurkis siekia 65 m. (vyrų – 61 m., moterų – 71 m.), o mediana – 69 m. (vyrų – 63 m., moterų – 75 m.), (9 pav.).

8 pav. Tiriamos populiacijos imties pasiskirstymas pagal asmenų mirties datą ($n = 4\,146$)

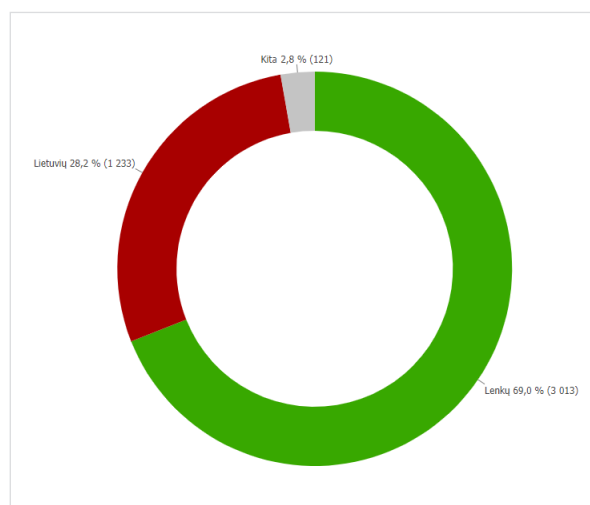
9 pav. Tiriamos populiacijos imties pasiskirstymas pagal asmenų amžių ($n = 4\,037$)

Vertinant Dieveniškų antkapių pasiskirstymą pagal identifikuotą užrašo kalbą, galima konstatuoti, kad dominuojančia antkapių užrašų kalba Dieveniškų apylinkėse laikytina lenkų kalba (69,0 proc., $n = 3\,013$), o antkapių užrašai lietuvių kalba sudaro šiek tiek daugiau nei ketvirtadalį (28,2 proc., $n = 1\,233$). Atvejai, priskirtini rusų kalbai, sudarė 0,8 proc. ($n = 33$). Užrašai, iš kurių nebuvo įmanoma nustatyti kalbos ($n = 80$), sudarė apie 1,8 proc. visos tiriamos imties, o užrašai su aptiktais kelių kalbų elementais sudarė vos 0,2 proc. ($n = 8$), (10 pav.).

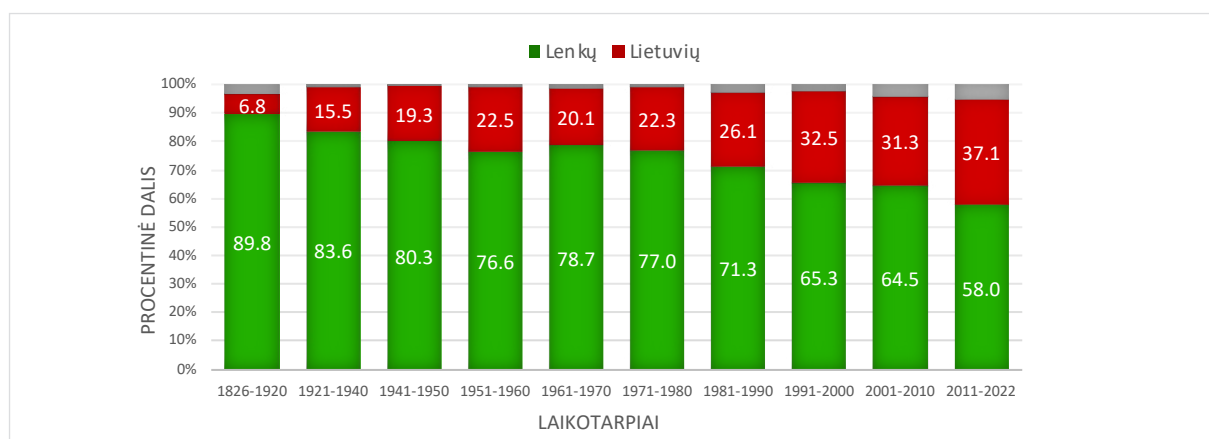
Iš 10 pav. galima manyti, kad gautas rezultatas yra artimas 2021 m. gyventojų surašymo duomenims, kurie rodo, kad šiuo metu lietuvių tautybės gyventojai Dieveniškų „kyšulyje“ sudaro apie 24 proc. populiacijos (Valstybės duomenų agentūra, 2021a). Tačiau situacija yra kiek kitokia. Iš 11 ir 12 pav. akivaizdžiai matyti, kaip kito antkapių užrašų kalbų procentinė dalis įvairiais laikotarpiais pagal asmenų mirties datą.

11 pav. apibendrintas rezultatas leidžia teigti, kad iki 1940 m. antkapių užrašai lietuvių kalba tesudarė 12,4 proc. (21 atvejų iš 169), nors kitų autorių paskelbti duomenys rodo, kad lietuviakalbiai gyventojai tuo metu dominavo (1890 m. Platerio-Anonimo-Rozwadowskio duomenimis – 83,8 proc., žr. Anonim, 1898, p. 60). Nuo 1941 m. iki 1990 m. situacija iš lėto ėmė keistis – užrašų lietuvių kalba procentinė dalis augo atitinkamai nuo 19 proc. iki 26 proc., arba vidutiniškai apie 1,4 proc. per dešimtmetį. Po 1990 m. stebimas daug spartesnis antkapių užrašų lietuvių kalba procentinės dalies augimas, o nuo 2010 m. jis pasiekė daugiau kaip 37 proc. (275 atvejai iš 742).

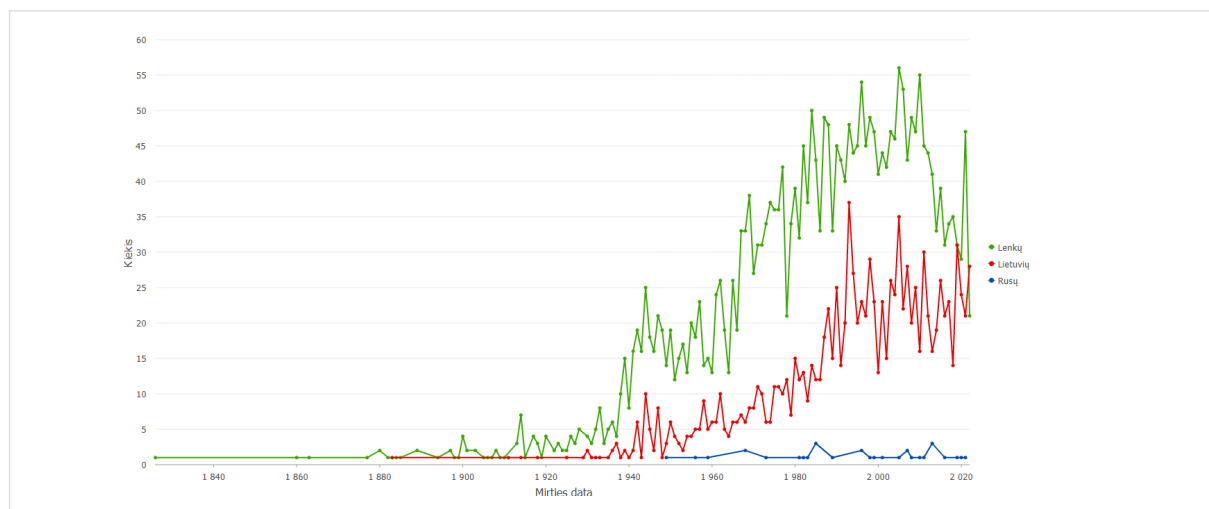
Taigi, duomenys leidžia daryti prielaidą, kad iki Dieveniškų apylinkių priskyrimo Lietuvai (1940 m. lapkričio 6 d.) lietuvių kalbos prestižas ir jos

10 pav. Tiriamos populiacijos imties pasiskirstymas pagal antkapinio užrašo kalbą (n = 4 367)

11 pav. Antkapinių užrašų kalbų procentinės dalies pasiskirstymas skirtingais laikotarpiais pagal mirties datą (n = 4 146)

12 pav. Antkapinių užrašų kalbų pasiskirstymas pagal mirties datą absoliučiais skaičiais (n = 4 146)

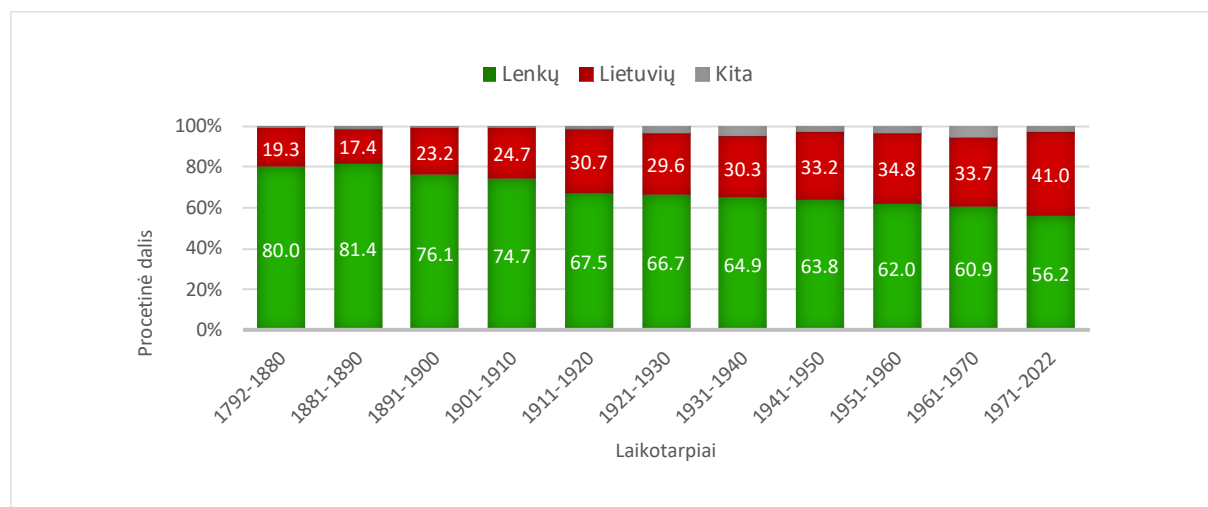
kalbinio kraštovaizdžio raiška šioje teritorijoje buvo ganėtinai žemi. Remiantis 1942 m. gegužės 27 d. gyventojų surašymo duomenimis, Dieveniškių valsčiuje gyveno 12 282 asmenys, iš kurių 6 127 (49,1 proc.) nurodė esantys lietuvių tautybės (Kairiūkštytė, 1992, p. 121). Tačiau 1937–1946 m. laikotarpiu mirusių asmenų antkapių užrašai lietuvių kalba tesudarė tik 18,2 proc. (33 atvejai iš 181). Kaip matyti, gyventojų, deklaravusių lietuvių tautybę, ir antkapių užrašų procentinė dalis tuo metu skyrėsi beveik 3 kartus. Net jei palygintume Chominskio 1927–1933 m. laikotarpiu atlikto plataus etnolingvistinio tyrimo duomenis, kurie rodė, kad tuo laikotarpiu iš 11 446 valsčiaus gyventojų tik apie 4 200 (apie 36,7 proc. populiacijos) kalbėjo lietuviškai (Chominski ir Bednarczuk 2010, p. 249–252), antkapių užrašai lietuvių kalba 1927–1936 m. laikotarpiu tesudarė perpus mažesnę dalį – tik 17,6 proc. (9 iš 51). Taigi darytina prielaida, kad nors nemaža dalis vietos gyventojų nurodė savo tautybę kaip lietuvių ir lietuvių kalbą laikė savo gimtąja, lenkų kalba vietos gyventojų buvo laikoma prestižine ir ganėtinai stipriai dominavo tuometinėje oficialiojoje vartosenoje iki pat Antrojo pasaulinio karo pradžios.

Remiantis 2021 m. gyventojų surašymo duomenimis galima teigti, kad dabartinė situacija yra pasikeitusi iš esmės. Nors lietuvių tautybę, 2021 metų gyventojų surašymo duomenimis, nurodo tik apie 24 proc. Dieveniškių apylinkių gyventojų (Valstybės duomenų agentūra, 2021a), antkapių užrašų lietuvių kalba dalis 2011–2022 m. laikotarpiu pasiekė net 37 proc. Taigi tiriamoje teritorijoje lietuvių kalbai tapus pagrindine rašytinės komunikacijos kalba, ji pastaruoju laikotarpiu vis labiau tampa prestižine, todėl antkapiai vis dažniau užrašomi lietuvių kalba net ir tų vietos gyventojų, kurie save priskiria kitai tautybei.

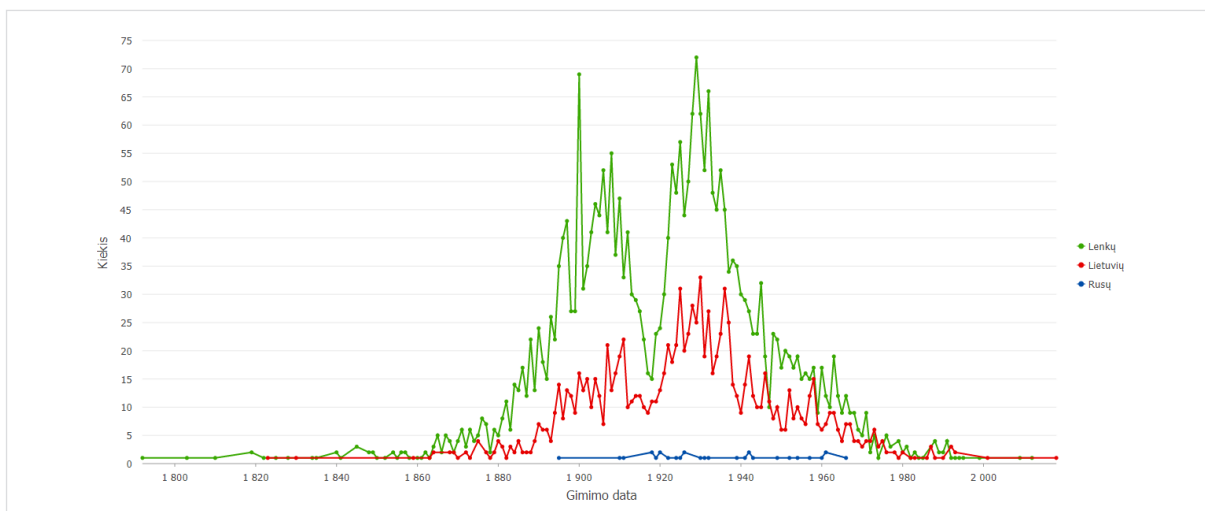
Pastebėtina, kad 2021 m. gyventojų surašyme nebuvo surinkta ir viešai pateikta pakankamai statistinių duomenų apie gimtąją kalbą (yra paskelbti gimtosios kalbos duomenys tik savivaldybių lygmeniu). Tad statistškai patikimas lietuviakalbių asmenų skaičius tiriamoje teritorijoje nėra žinomas. Pagal viešai prieinamus 2021 m. gyventojų surašymo duomenis, iš 30 052 Šalčininkų savivaldybės gyventojų lietuvių tautybę nurodė 3 789 (12,6 proc.). Tuo tarpu gimtąją lietuvių kalbą šioje savivaldybėje nurodė 4 968 (16,5 proc.), o dar 825 (2,7 proc.) nurodė dvi gimtąsias kalbas (Valstybės duomenų agentūra, 2021b, 2021c). Todėl tikėtina, kad lietuviakalbių gyventojų Dieveniškių apylinkėse galėtų būti virš 30 proc. Juolab, kad pagal 2011 m. gyventojų surašymo duomenis, lietuvių kalbą, kaip gimtąją nurodė 38,6 proc. Dieveniškių ir Poškonų seniūnijų gyventojų (Statybos sektoriaus vystymo agentūra, 2024a).

Antkapių užrašų tyrimo rezultatai atskleidžia, kad sparčiai daugėja antkapių užrašų lietuvių kalba, nurodančių palaidotus asmenis, kurie buvo gimę 1970 m. ir vėliau (13 ir 14 pav.). Tokių antkapinių užrašų procentinė dalis sudaro daugiau nei 40 proc. (43 atvejai iš 105).

Remiantis atlikta statistine analize, galima konstatuoti, kad, nepaisant gyventojų mažėjimo, lietuvių kalbos prestižas Dieveniškių apylinkių kalbiniame kraštovaizdyje nuosekliai auga.

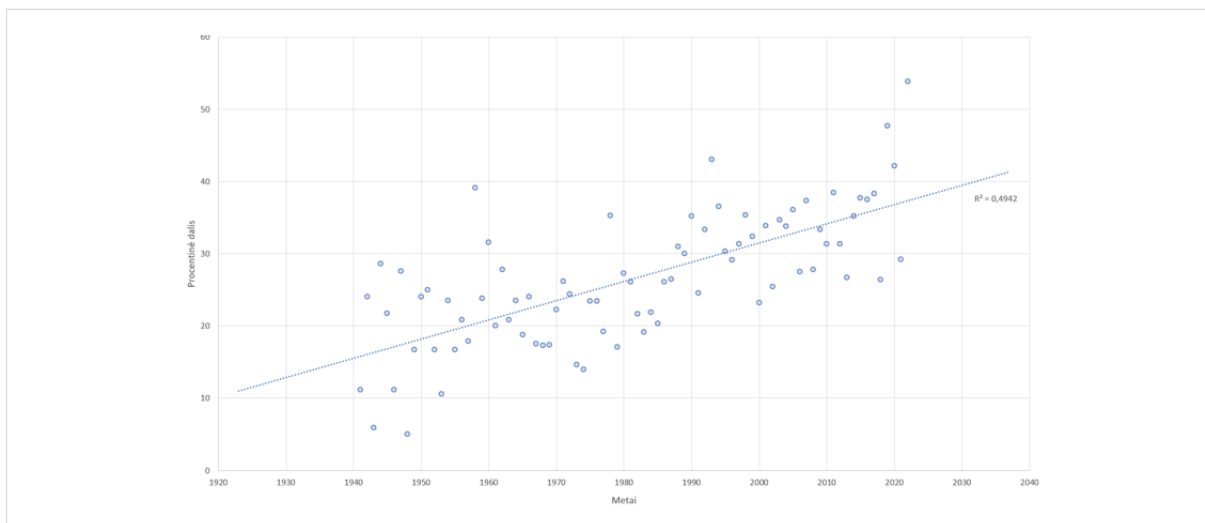

13 pav. Antkapių užrašų kalbų procentinės dalies pasiskirstymas skirtingais laikotarpiais pagal gimimo datą (n = 4 259)

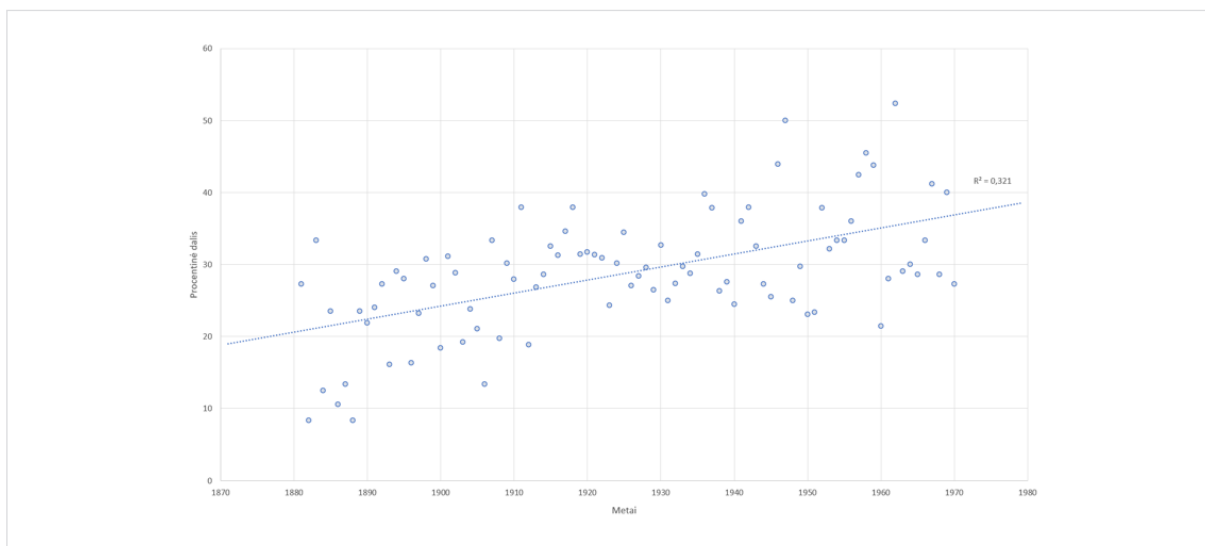
14 pav. Antkapių užrašų kalbų pasiskirstymas pagal gimimo datą (n = 4 259)

Siekiant statistiškai įvertinti antkapių užrašų lietuvių kalba procentinės dalies augimą, buvo įvertinta statistinė lietuviakalbių užrašų procentinės dalies priklausomybė nuo mirusių asmenų mirties ir gimimo datų. Gauti rezultatai rodo statistiškai reikšmingą teigiamą priklausomybę (15 pav., 16 pav.). Antkapių užrašų lietuvių kalba procentinės dalies ir mirties datos Pearsono koreliacijos koeficientas³ $R = 0,7034$ ($p < 0,015$, $R^2 = 0,49426$) rodo stiprią ir statistiškai reikšmingą koreliaciją. Tuo tarpu lietuvių kalbos procentinės dalies ir gimimo datos, Pearsono koreliacijos koeficientas $R = 0,567$ ($p < 0,01$, $R^2 = 0,321$) rodo vidutinę ir statistiškai reikšmingą koreliaciją. Remiantis gautais rezultatais tikėtina, kad ateityje lietuvių kalbos vartojimas Dieveniškų apylinkių kalbiniame kraštovaizdyje didės, o nuo 2030 m. lietuviški antkapių užrašai viršys 40 proc. (15 pav.).

15 pav. Užrašų lietuvių kalba procentinės dalies priklausomybė nuo mirties datos 1941–2022 m. laikotarpiu (n = 3 976; $R = 0,703$; $p < 0,01$; $R^2 = 0,4942$).

³ R – Pearsono koreliacijos koeficientas. Jei $|R| \leq 0,3$, tai tarp kintamųjų yra silpnas ryšys, jei $0,3 < |R| \leq 0,6$ – vidutinio stiprumo ryšys, jei $|R| > 0,6$ – stiprus ryšys (Vencloviene, 2010, p. 170–173). p – reikšmė parodo, ar koreliacija yra statistiškai reikšminga. Jei p reikšmė yra mažesnė už apibrėžtą reikšmingumo lygmenį α (šiuo atveju $\alpha = 0,05$), tai reiškia, kad ryšys yra statistiškai reikšmingas (Vencloviene, 2010, p. 167–179). R^2 – determinacijos koeficientas, kuris parodo, kokią dalį atsako kitimo galima paaiškinti tiesinės regresijos modeliu – faktoriaus X kitimu (Vencloviene, 2010, p. 192–194).

16 pav. Užrašų lietuvių kalba procentinės dalies priklausomybė nuo gimimo datos 1881–1970 m. laikotarpiu ($n = 4\,014$; $R = 0,567$; $p < 0,01$; $R^2 = 0,321$).

Išvados

Atliktas kiekybinis Dieveniškių apylinkių geoerdvinės analizės ir antkapių užrašų tyrimas leidžia statistiškai pagrįstai vertinti vykusią lietuvių ir slavų kalbų sąveiką ir jos įtaką kalbinei kaitai teritorijoje per pastarąjį šimtmetį.

Remiantis gautais tyrimo rezultatais galima teigti, kad, nepaisant to, jog lietuvių tautybės gyventojų skaičius ir jų procentinė dalis Dieveniškių apylinkėse per pastarąjį šimtmetį stipriai sumažėjo (nuo 7 108 iki 512, arba nuo 83,8 proc. iki 23,8 proc.), lietuvių kalbos prestižas tiriamuoju laikotarpiu laipsniškai augo. Šis procesas ypač paspartėjo po 1990 m., Lietuvai atkūrus savo valstybę.

Dieveniškių miestelio kapinėse sparčiai daugėja antkapių užrašų lietuvių kalba, nurodančių palaidotus asmenis, kurie gimę 1970 m. ir vėliau (beveik 40 proc.). Hipotetiškai teigtina, kad didesnė procentinė lietuviakalbių antkapių užrašų dalis tarp jauniausios kartos asmenų galėjo būti nulemta valstybinės kalbos statuso regione stiprinimo ir lietuvių kalbai palankios švietimo politikos įsigalėjimo.

Padėka

Autorius dėkingas <https://www.cemety.lt/> svetainę administruojančiai UAB „Kapinių valdymo sprendimai“, kuri leido panaudoti svetainės duomenis šio tyrimo tikslais.

Interesų konfliktas

Autorius deklaruoja, kad neturi interesų konflikto dėl šio straipsnio publikavimo.

Literatūra

- 1 Ayad, Y., & Luthin, H. (2009). Mapping dialect: GIS applications in studying dialect of Western Pennsylvania. The 2009 ESRI International User Conference Proceedings, 13–17 July, San Diego, California, USA, 1-26. Retrieved June 10, 2025, from http://proceedings.esri.com/library/userconf/proc09/uc/papers/pap_1686.pdf
- 2 Anonim. (1898). *Obszar języka litewskiego* w gubernii Wilenskiej. Krakow: Nakładem Akademii Umiejętności. Retrieved June 10, 2025, from <https://archive.org/details/podernia-obszar-jezyka-litewskiego...-1898/mode/2up>
- 3 Backhaus, P. (2007). *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon, UK: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.2307/jj.27195495>

- 4 Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M., & Trumper-Hecht, N. (2006). Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The Case of Israel. *International Journal of Multilingualism*, 3, 7–30. <https://doi.org/10.1080/14790710608668383>
- 5 Blommaert, J., Maly, I. (2014). Ethnographic linguistic landscape analysis and social change: a case study. *Tilburg Papers in Culture Studies*, 100. Retrieved June 10, 2025, from <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/ethnographic-linguistic-landscape-analysis-and-social-change-a-ca-4>
- 6 Calvet, L.-J. (1990). Des mots sur les murs: Une comparaison entre Paris et Dakar. In R. Chaudenson (ed.) *Des langues et des villes (Actes du colloque international à Dakar, du 15 au 17 décembre 1990)* (pp. 73–83). Paris: Agence de coopération culturelle et technique.
- 7 Cenoz, J., Gorter, D. (2006). Linguistic landscape and minority languages. *International Journal of Multilingualism*, 3(1), 67–80. <https://doi.org/10.1080/14790710608668386>
- 8 Chominski, O. (Ed.) (1933). *Mapa Obszaru Językowego Litewskiego w Rzeczypospolitej Polskiej 1928–1933*. Warszawa: Zakł. Graf. Straszewiczów.
- 9 Chominski, O., Bednarczuk L. (2010). *Obszar Językowy Litewski w Państwie Polskim 1927–1933*. L. Bednarczuk (sud.). Warszawa: Acta Baltico-Slavica, 34 SOW. pp. 197–261. <https://doi.org/10.11649/abs.2010.014>
- 10 Čepaitienė A., Gudaitis A. (2021a). Petro Būtėno aprašytų XX a. pradžios okuojančių šnektų ribų rekonstrukcija. – *Kultūros studijos Panevėžyje*. Petras Būtėnas, Panevėžys: Komunikacijos centras „Kalba. Knyga. Kūryba“, 59–77.
- 11 Čepaitienė, A., Gudaitis, A. (2021b). Rytų aukštaičių panevėžiškių diferencinio požymio kaita: geoerdvinis aspektas. *Acta Linguistica Lithuanica*, 84, 149–172. Retrieved June 10, 2025, from <https://journals.iki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/2084>
- 12 Čepaitienė, A., Gudaitis, A. (2022). Sociokultūrinių tinklų tyrimo modelio tarmės kaitai nustatyti koncepcija ir realizacija. *Baltistica*, LVII(2), 291–327. <https://doi.org/10.15388/baltistica.57.2.2487>
- 13 Esri 2023. White paper. Architecting the ArcGIS System: Best Practices. Retrieved June 10, 2025, from <https://architecture.arcgis.com/assets/pdf/architecting-the-arcgis-system.pdf>
- 14 Gaučas, P. (1992). Etnolingvistinė situacija ir bendrojo lavinimo mokyklos pietryčių Lietuvoje 1945–1991 m. *Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba*. V. Milius et al. (Eds.). Vilnius: Mokslo leidykla. 141–150.
- 15 Gaučas, P. (1993). Lietuvių-gudų kalbų pabrio etnolingvistinė situacija 1875–1914 m. *Lietuvos Rytai*. K. Garšva, L. Grumadienė (sud.). Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 42–100.
- 16 Gaučas, P. (2004). Etnolingvistinė Rytų Lietuvos gyventojų raida : XVII a. antroji pusė – 1939 m.: istorinė-geografinė analizė. Vilnius: Inforastras.
- 17 Geben, K. (2010). Vilniaus lenkų kalbinė savimonė, daugiakalbystė ir tapatybė. *Miestai ir kalbos II*. M. Ramonienė (moksl. red.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 153–173.
- 18 Gorter, D. (2006). *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*. Clevedon, UK: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853599170>
- 19 Gorter, D. (2013). Linguistic landscapes in a multilingual world. *Annual Review of Applied Linguistics*, 33, 190–212. <https://doi.org/10.1017/S0267190513000020>
- 20 Gruodytė, J. (2016). Tarmių vartojimas Pabradėje (skelbimų duomenys). *Taikomoji kalbotyra*, 8, 244–264. <https://doi.org/10.15388/TK.2016.17513>
- 21 Gudaitis, A. (2024). Application of geospatial analysis methods for the reconstruction of Lithuanian-Slavic ethnolinguistic boundaries in Southeastern Lithuania. *Languages*, 9, 359. <https://doi.org/10.3390/languages9120359>
- 22 Hoch, Sh., Hayes J. (2010). Geolinguistics: The incorporation of geographic information systems and science. *The Geographical Bulletin*, 51, 23–36.
- 23 Kairiūkštytė, N. (1992). Vilniaus krašto gyventojai (1942 m. gegužės 27 d. surašymo duomenimis). *Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba*. V. Milius ir kt. (sud.). Vilnius: Mokslo leidykla. 116–123.

- 24 Kretzschmar, W.A., Jr., Petrulevich, A. (2020). GIS for Language Study. In K. Schuster, S. Dunn (Eds.), *Routledge International Handbook of Research Methods in Digital Humanities* (pp. 218–236). Routledge. Retrieved June 10, 2025, from <https://www.routledge.com/Routledge-International-Handbook-of-Research-Methods-in-Digital-Humanities/Dunn-Schuster/p/book/9781138363021>. <https://doi.org/10.4324/9780429777028-17>
- 25 Krieger, N. (2003). Place, space, and health: GIS and epidemiology. *Epidemiology*, 14, 384–85. <https://doi.org/10.1097/01.ede.0000071473.69307.8a>
- 26 Lameli A., Kehrein R., & Rabanus S. (Eds.) (2010). *Language and space: An international handbook of linguistic variation*. Vol. 2: Language mapping, Berlin: Mouton de Gruyter. Retrieved June 10, 2025, from <https://searchworks.stanford.edu/view/8626778>. <https://doi.org/10.1515/9783110219166>
- 27 Landry R., & Bourhis R.Y. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 23–49. <https://doi.org/10.1177/0261927X970161002>
- 28 Lee J., & Kretzschmar W.A. (1993). Spatial analysis of linguistic data with GIS functions. *International Journal of Geographic Information Systems*, 7(6), 541–560. <https://doi.org/10.1080/02693799308901981>
- 29 Lee J., Jiajun Q., & Han Dong (2018). GIS in linguistic research. *Computer Science*, 152–156. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-409548-9.09662-7>
- 30 McGuirk, D.G. (2004). *An ethnolinguistic analysis of hispanics in Miami-Dade County* [Doctoral dissertation, Florida International University]. Retrieved 10 June, 2025, from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/ethnolinguistic-analysis-hispanics-miami-dade/docview/305053848/se-2>
- 31 Mikulėnienė, D., Bakšienė, R., Brazaitienė, L., Čepaitienė, A., Ivoška, D., Šidlauskas, Ž. (2023). (Ne)atrasti Pakaunės turtai: kalbinis variantiškumas sociogeolingvistikos požiūriu. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. <https://doi.org/10.35321/e-pub.66.pakau-ne-kalbinis-variantiskumas>
- 32 Muth, S. (2008). Multiethnic but multilingual as well? – The linguistic landscapes of Vilnius. In S. Sahel, R. Vogel (Eds.), *Norddeutsches Linguistisches Kolloquium*, 121–146. <https://doi.org/10.2390/bieco-ll-nlk2008-5>
- 33 Ripley, B. D. (2005). *Spatial Statistics*. Hoboken: John Wiley & Sons. 272 p. Retrieved June 10, 2025, from <https://www.perlego.com/book/2775666/spatial-statistics-pdf>
- 34 Rozwadowski, J. (Ed.). (1901). *Mapa języka litewskiego w gubernii Wilenskiej. Materiały i prace Komisii językowej Akademii Umiejętności w Krakowie*. Nakładem Akademii Umiejętności. Krakow.
- 35 Rozwadowski, J. (1904). *Objaśnienia do mapy języka litewskiego w gubernii Wilenskiej. Materiały i prace Komisii językowej Akademii Umiejętności w Krakowie*. Nakładem Akademii Umiejętności. Krakow. 89–94.
- 36 Spolsky, B., Cooper, R.L. (1991). *The Languages of Jerusalem*. Oxford: Clarendon Press. <https://doi.org/10.1525/jlin.1994.4.1.107>
- 37 Statybos sektoriaus vystymo agentūra. (2024a). 2011 m. gyventojų surašymas užstatytose teritorijose. Retrieved June 10, 2025, from <https://atviri-duomenys-pi-ssva.hub.arcgis.com/datasets/PI-SSVA::2011-m-gyventoj%C5%B3-sura%C5%A1ymas-u%C5%BEstatytose-teritorijose/about>
- 38 Statybos sektoriaus vystymo agentūra. (2024b). 2021 m. gyventojų surašymas užstatytose teritorijose. Retrieved June 10, 2025, from <https://atviri-duomenys-pi-ssva.hub.arcgis.com/datasets/PI-SSVA::2021-m-gyventoj%C5%B3-sura%C5%A1ymas-u%C5%BEstatytose-teritorijose/about>
- 39 Valstybės duomenų agentūra. (2011a). Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatų geoerdviniai duomenys 1x1 km gardelėse. Retrieved June 10, 2025, from <https://atviri-duomenys.stat.gov.lt/datasets/LTdata::lietuvos-respublikos-2011-met%C5%B3-visuotinio-gyventoj%C5%B3-ir-b%C5%ABst%C5%B3-sura%C5%A1ymo-rezultat%C5%B3-geoerdviniai-duomenys-1x1-km-gardel%C4%97se/about>
- 40 Valstybės duomenų agentūra. (2011b). Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą. Lietuvos Respublikos 2011

- metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Retrieved June 10, 2025, from https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Gyv_kalba_tikyba.pdf/1d9dac9a-3d45-4798-93f5-941fed00503f
- 41 Valstybės duomenų agentūra. (2021a). Gyventojų ir būstų surašymas 2021— Gyventojai (GRID 1km). Retrieved June 10, 2025, from <https://atviri-duomenys.stat.gov.lt/datasets/LTdata::gyventoj%C5%B3-ir-b%C5%ABst%C5%B3-sura%C5%A1ymas-2021-gyventojai-grid-1km/about>
 - 42 Valstybės duomenų agentūra. (2021b). Gyventojai pagal etninę priklausomybę savivaldybėse. Retrieved June 10, 2025, from https://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?hash=0078cd86-acd6-46a8-9843-623bdf998a-ba#
 - 43 Valstybės duomenų agentūra. (2021c). Gyventojai pagal gimtąją kalbą savivaldybėje. Retrieved June 10, 2025, from https://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?hash=03d78029-cb87-40e8-aff0-0b00b868015e#
 - 44 Vanagas, A. (1993). Etnolingvistinė Pietryčių Lietuvos padėtis XX a. pirmoje pusėje. Lietuvos Rytai. K. Garšva, L. Grumadienė (sud.). Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 115–131.
 - 45 Vidmantas, E. (1992). Rytų Lietuvos lietuvių lenkinimas per bažnyčias XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje. Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba. V. Milius ir kt. (sud.). Vilnius: Mokslo leidykla. 30–45.
 - 46 Vidugiris, A. (1992). Iš Lietuvos pietrytinių lietuvių šnektų likimo (iki 1945 m.). Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba. V. Milius ir kt. (Eds.). Vilnius: Mokslo leidykla. 223–232.
 - 47 Vidugiris, A. (1993). Etnolingvistinė pietryčių Lietuvos padėtis XX a. pirmojoje pusėje. Lietuvos Rytai. K. Garšva, & L. Grumadienė (Eds.). Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 115–131.
 - 48 Waters, N. (2017). GIS: history. In D. Richardson, N. Castree, M. F. Goodchild, A. Kobayashi, W. Liu, & R. A. Marston (Eds.). *The International Encyclopedia of Geography* (pp. 2–12). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118786352.wbieg0841>
 - 49 Williams, C. H., & Merwe, I. V. D. (1996). Mapping the multilingual city: A research agenda for urban geolinguistics. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 17(1), 49–66. <https://doi.org/10.1080/01434639608666259>
 - 50 Zinkevičius, Z. (1993). Pietryčių Lietuva nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Lietuvos Rytai. K. Garšva, & L. Grumadienė (Eds.). Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
 - 51 Zinkevičius, Z. (2006). Lietuvių tarmių kilmė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Abstract

Aidas Gudaitis

Reflections on language competition in the linguistic landscape of Dieveniškės area in South-eastern Lithuania from the early 20th to the early 21st century: A quantitative study of grave-stone inscriptions

The intensive ethnolinguistic changes in Southeastern Lithuania between the late 19th to mid-20th century significantly impacted the eastern fringes of the Lithuanian linguistic area. In the late 1800s and early 1900s, Lithuanian language predominated, but over time most of Lithuanian-speaking enclaves disappeared due to disrupted continuity with the main Lithuanian-speaking territory (Gaučas, 1993; Zinkevičius, 2008; Gudaitis, 2024). According to sources like Anonim (1898), Rozwadowski (1901), and the 2021 census, the number of Lithuanian speakers in Dieveniškės region declined from 7108 to 512 in 130 years. By 2021, they made up only 24% of the local population.

The quantitative study on 4367 gravestone inscriptions in Dieveniškės provided a statistically valid assessment of the interaction between Lithuanian and Slavic languages and the shifts in their influence over the last century. According to the findings, Polish inscriptions dominate, accounting for 69% of the total in the area. However, the share of Lithuanian language inscriptions rose steadily – from less than 13% before 1940 to over 37% in the last decade.

The findings indicate the increasing prestige of written Lithuanian in Dieveniškės area. The process has been particularly evident since 1990, when Lithuania regained its independence. The cultural and linguistic identity revitalization of the population is likely to be influenced by the strengthening of the status of the official language in the region.

KEYWORDS: GIS, geospatial analysis, Dieveniškės, Southeastern Lithuania, linguistic landscape, gravestone inscriptions

About the Author

AIDAS GUDAITIS

Junior Researcher, PhD student, the Institute of the Lithuanian Language, Lithuania.

Research interests

GIS, geospatial analysis, geolinguistics, dialectology, historical linguistics

Address

The Institute of the Lithuanian Language, the Centre of Geolinguistics, P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lithuania

E-mail

aidas.gudaitis@lki.lt

Orcid

0000-0001-7098-3143

